

بررسی مقایسه‌ای دو نوع وزن در اشعار ایران

لیلا ضیامجیدی^۱

چکیده

در پژوهش حاضر دو نوع وزن متفاوت (وزن هجایی^۲ و وزن تکیه‌ای هجایی^۳) از نظام‌های وزنی موجود در اشعار ایران بررسی می‌شود. دو نوع وزن متفاوت در زبان فارسی وجود دارد (یکی وزن تکیه‌ای - هجایی اشعار عامیانه فارسی و دیگری وزن کمی یا عروضی اشعار کلاسیک فارسی). در زبان‌های رایج ایران وزن دیگری نیز به چشم می‌خورد یعنی «وزن هجایی». این نوع وزن نیز با تفاوت‌هایی بر اساس تقابل بین هجاهای بی‌تکیه (ضعیف) و تکیه‌بر (قوی) شکل می‌گیرد. بدین ترتیب با طیفی روبرو می‌شویم که در یک سمت آن وزن هجایی شعر ترکی و شعر کردی و در سمت دیگر وزن تکیه‌ای - هجایی عامیانه کردی و شعر عامیانه فارسی وجود دارد. این پژوهش بر اساس نظریه وزنی^۴ صورت گرفته است. در نظریه وزنی ویژگی‌های آوایی واحدهای واجی مورد نظر نیستند بلکه در این نظریه با ارتباط سلسله مراتبی واحدهای واجی با یکدیگر روبروایم. این روابط شامل ساخت هجا، گروه بندی، تکیه و... است. روش به کار رفته در این پژوهش توصیفی است.

واژه‌های کلیدی: وزن شعر، وزن تکیه‌ای - هجایی، وزن هجایی، وزن عروضی، نظریه وزنی.

۱- مقدمه

وزن هجایی بر اساس تساوی تعداد هجاها در دو مصراع و مکث میان آنها که ناشی از تکیه وزنی است ایجاد می‌شود؛ این مکث^۵ که قطع^۶ نامیده می‌شود باید بر مرز میان کلمات منطبق باشد. اما وزن تکیه - ای - هجایی بر اساس تساوی هجاها و تکیه‌های دو مصراع و مکث میان هر مصراع شکل می‌گیرد؛ این مکث که فصل نامیده می‌شود لزوماً منطبق بر مرز کلمات نیست بلکه گاه در میان یک کلمه نیز ظاهر

^۱ - دانشجوی دکتری زبان‌شناسی، دانشکده ادبیات، زبان‌ها و تاریخ، دانشگاه الزهرا | lziamajidi@yahoo.com

^۲ - syllabic

^۳ - syllabic- accentual

^۴ - metrical theory

^۵ - pause

^۶ - cesure

می‌شود. در این پژوهش این دو نوع نظام وزنی بر اساس نظریه وزنی (هیز^۱: ۱۹۸۸) بررسی و ساختار سلسله‌مراتبی^۲ آنها بر روی نمودارهای درختی نمایش داده می‌شود.

وزن را تکرار مقادیر متساوی و منفصل در شعر دانسته‌اند. دو نوع وزن متفاوت در زبان فارسی وجود دارد. یکی وزن تکیه‌ای - هجایی اشعار عامیانه فارسی که ریشه‌های آن به احتمال زیاد به دوره‌های پیش از اسلام باز می‌گردد و دیگری وزن کمی یا عروضی اشعار کلاسیک فارسی که احتمالاً در قرن دوم و یا سوم اسلامی به تقلید از شعر عروضی عربی شکل گرفته‌است (طیب‌زاده، ۱۳۸۹). این دو نوع شعر در سنت شعری زبان فارسی، بر اساس نظام‌های متفاوتی شکل گرفته‌اند. هر کدام از این دو نوع وزن، پایه‌های خاصی دارند که از تکرار یا تلفیق آنها شطر^۳ها و سپس الگوهای وزنی گوناگونی در قالب مصراع‌ها پدید می‌آید. پایه‌های وزن عروضی بر اساس تقابل میان هجاهای سبک (ضعیف) و سنگین (قوی) شکل می‌گیرد، در حالی که پایه‌های وزن تکیه‌ای - هجایی بر اساس تقابل میان هجاهای بی‌تکیه (ضعیف) و تکیه‌بر (قوی) پدید می‌آید (همان). در زبان‌های رایج در ایران وزن دیگری نیز به چشم می‌خورد یعنی وزن هجایی. این نوع وزن نیز با تفاوت‌هایی بر اساس تقابل بین هجاهای بی‌تکیه (ضعیف) و تکیه‌بر (قوی) شکل می‌گیرد. در ادامه پس از ذکر کلیات نظریه وزنی، دو نوع وزن رایج در اشعار موجود در ایران بر اساس این نظریه بررسی خواهد شد. وزن هجایی در اشعار هجایی ترکی آذری و کردی و نیز وزن تکیه‌ای - هجایی در اشعار عامیانه فارسی و اشعار عامیانه کردی کلهری.

۲- چارچوب نظری

۲-۱- نظریه وزنی بروس هیز

در اواخر دهه هفتاد (میلادی) قرن بیستم دو نظریه تقریباً به طور همزمان در ادامه سنت واج‌شناسی زایشی که در کتاب *الگوهای صدایی انگلیسی*^۴ چامسکی و هله^۵ (۱۹۶۸) مطرح شده بود، شکل گرفتند و انگاره غیر خطی را در واج‌شناسی زایشی شکل دادند. نظریه واج‌شناسی خودواحد^۶ و نظریه وزنی. مهم‌ترین ویژگی این دو نظریه در این بود که برای توصیف عناصر واجی، از انگاره سلسله‌مراتبی پیروی می‌کردند.

یکی از نظریاتی که در مطالعات وزن شعر نقش به‌سزایی داشت، نظریه وزنی بود. بروس هیز (همان) در مقاله‌ای با عنوان «واج‌شناسی و نظریه وزنی» به ارتباط بین واج‌شناسی و وزن شعر پرداخت. در واقع، به زعم وی هرچند که قالب‌های وزنی در شعر هر زبان طبق یک سنت است که در قدیم شکل گرفته-

^۱- Hays, B.

^۲- hierarchical

^۳- metron

^۴- *Sound Pattern of English*

^۵- Halle.M

^۶- autosegmental

است، این قالب‌ها خود را با مواد واج‌شناختی در شعر نشان می‌دهند. بروس هیز می‌گوید که وزن‌شناسی و واج‌شناسی، حوزه‌های بسیار نزدیک و مرتبطی‌اند که از برخورد آنها با هم نتایج درخشانی حاصل می‌شود. وزن‌شناسی تنها بخشی از حوزه بوطیقا است که ادبیات را از نگاه ساختگرایی که در زبان‌شناسی کاربرد دارد، بررسی می‌کند. به نظر بروس هیز، جالب‌ترین پیشنهاد در وزن‌شناسی زایشی از سوی هله و کیسر^۱ در دهه ۶۰ مطرح شده است. وزن‌شناسی زایشی به مسئله خوش‌ساختی می‌پردازد. بنا به نظر بروس هیز «وزن» صورت موزون انتزاعی است که با نخستین کسانی که در یک سنت وزنی شعر سروده‌اند، آغاز گشته است. تمام افرادی که از سنت وزنی پیروی می‌کنند مجموعه‌ای از قواعد تلویحی را در ذهن دارند که این قواعد تعیین می‌کنند کدام زنجیره واجی در زبان آنها نمونه خوش‌ساختی از یک وزن را می‌سازد. این زنجیره‌ها موزون^۲ خوانده می‌شود و زنجیره‌ای که در این قالب جای نمی‌گیرد ناموزون^۳ خوانده می‌شود.

در نظریه وزنی ویژگی‌های آوایی واحدهای واجی مورد نظر نیستند بلکه در این نظریه با ارتباط سلسله مراتبی واحدهای واجی با یکدیگر روبروایم. این روابط شامل ساخت هجا، گروه‌بندی، تکیه و... است.

نظریه وزنی به سلسله مراتب واحدهای واجی توجه دارد، یعنی شکل‌گیری اجزای واجی^۴ در هجاها، هجاها در پایه‌ها^۵ و به همین ترتیب پایه‌ها در ساخت‌های بالاتر و... را نشان می‌دهد. هر واج (واحد آوایی نقشمند) در زنجیره زبان، یک جزء واجی محسوب می‌شود. اجزای واجی با هم ترکیب می‌شوند و هجاها را می‌سازند. هر هجا متشکل از یک واکه^۶ و یک یا چند همخوان^۷ است. در مرحله بعد هجاها با هم ترکیب می‌شوند و پایه‌ها را می‌سازند. پایه واحدی است بزرگتر از هجا و در واقع هر پایه حداقل دارای یک هجای سنگین است. تعریف پایه در زبان‌های مختلف متفاوت است. یعنی هر زبان به شیوه خاص خود هجاهایش را درون پایه‌ها و پایه‌هایش را در درون کلمات انتظام می‌بخشد (در این مورد ر.ک. طیب زاده، ۱۳۸۶). سپس، پایه‌ها با هم ترکیب می‌شوند و کلمه را می‌سازند و پس از آن ساخت جمله و واحدهای بزرگتر صورت می‌گیرد. ولی تا آنجا که به حوزه وزن شعر مربوط می‌شود، پس از شکل‌گیری پایه‌ها، خود پایه‌ها با هم ترکیب و واحد بزرگتری به نام شطر را می‌سازند. شطر واحد زبانی کوچکتر از مصراع است که از یک یا چند پایه تشکیل می‌شود. در مرحله بعد شطرها با هم ترکیب و مصراع‌ها را تشکیل می‌دهند. در همه نظام‌های وزنی، واحد شطر وجود ندارد.

¹ - Keyser, S.J.

² - metrical

³ - Unmetrical

⁴ - phonological units

⁵ - feet

⁶ - vowel

⁷ - consonant

۳- توصیف اشعار هجایی

نوعی شعر با نام شعر هجایی در نظام‌های شعری جهان موجود است که ضرب‌آهنگ آن بر اساس تساوی تعداد هجاها و نیز جایگاه یک تکیه ثابت وزنی شکل می‌گیرد. اگر چه در این نوع وزن، تکیه نیز در ایجاد وزن نقش ایفا می‌کند اصطلاحاً این شعر، «شعر هجایی» نامیده می‌شود. به عنوان نمونه، می‌توان به وزن شعر فرانسه اشاره نمود. اوزان در میان مصراع مکثی دارد که در واقع با یک تکیه وزنی ایجاد می‌شود. این تکیه باید بر مرز کلمه قرار گیرد. یعنی بر حسب جایگاه تکیه وزنی، مصراع به دو یا چند بخش تقسیم می‌شود (مازالیرا^۱، ۱۹۷۴: ۱۲). اگرچه در زبان فارسی، اشعاری با چنین وزنی معمول نبوده است، در برخی زبان‌های رایج در ایران چنین وزنی وجود دارد. به طور مثال در اشعار ترکی و کردی چنین وزنی مشاهده می‌شود.

۳-۱- اشعار هجایی در زبان ترکی آذری

در این نوع شعر، تساوی تعداد هجاهای هر مصراع و همچنین محل تکیه وزنی، ایجاد وزن می‌کند. در شعر هجایی ترکی هر مصراع، دارای تکیه وزنی ثابت و نیز تکیه‌های ثانوی است. تکیه وزنی در این نوع وزن با تکیه وزنی در وزن تکیه‌ای-هجایی متفاوت است.

در ادامه منظومه «حیدربابا»، مشهورترین شعر ترکی شهریار که در وزن هجایی سروده شده است بررسی می‌شود. هر یک از مصراع‌های این شعر ۱۱ هجا دارد و وزن این شعر هجایی ۳+۴+۴ است. (ضیامجیدی، ۱۳۸۸: ۱۱۳)

hej dr ˈ ba ba ˈ il ˈ di rim ɪr ˈ fa xan ˈ da حیدربابا ایلدیریم لر شاخاندا

حیدربابا چو برق، درخشد در آن دیار

sel ɪr ˈ su lar ˈ faq ˈ qu da jub ˈ a xan ˈ da سلر، سولار / شاقلیدایوب / آخاندا

سیلاب‌ها بگرد و ریزد ز کوهسار

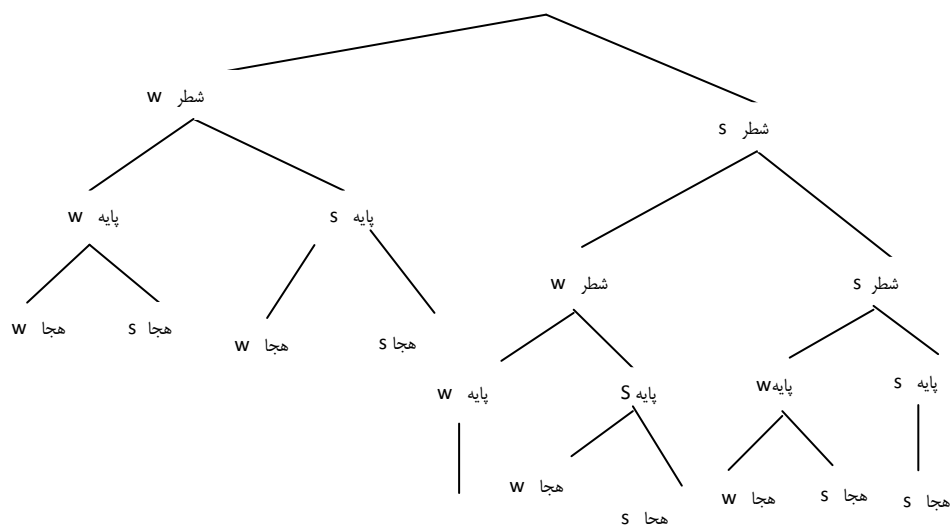
چنانکه ملاحظه می‌شود هر مصراع در این شعر سه شطر دارد. وزن هجایی به کاررفته در این شعر را می‌توان اینگونه توصیف کرد:

- مرز شطر باید منطبق بر مرز کلمه باشد.

- دو شطر اول چهارهجایی است. تقسیم‌بندی مناسب برای این نوع شطر که تعداد هجای آن زوج است، تقسیم‌بندی متقارن است، یعنی ۲+۲. این شرط در اکثر موارد رعایت شده است. ولی در صورتی که هجای اول شطر هجای بسته یا سنگین و هجای دوم شطر، هجای باز یا سبک باشد مرز پایه در هجای اول بسته می‌شود. به طور مثال در مصراع اول شعر، در شطر اول تقسیم‌بندی هجاها به صورت ۲+۲ است: حیدر/ بابا، ولی در شطر دوم همانطور که می‌بینیم تقسیم‌بندی به صورت ۱+۳ درآمده است: ایل/ دیریم لر.

^۱- Mazaleyra, J.

- در شطر سوم که سه‌هجایی است تقسیم‌بندی به صورت ۲+۱ است. مگر در مواردی که هجای دوم شطر هجای باز و هجای اول هجای بسته باشد. در این صورت نیز مرز پایه در هجای اول بسته می‌شود و پایه به صورت ۱+۲ قرار می‌گیرند.

^hej d̄r bæ bæ ol do rom læ ǣ xæn dæ

نمودار ۱- نمودار وزن هجایی شعر حیدر بابا

۳-۲- وزن هجایی در اشعار کردی

شعر عامیانه کردی را به لحاظ مضمونی به سه دسته تقسیم کرده‌اند: ۱- ستران یا گورانی که ترانه‌های کردی‌اند، ۲- اشعار عامیانه بیت ۳- اشعار عامیانه لاوک یا حیران (احمد، ۱۳۸۹).

در این تحقیق دو دسته از اشعار عامیانه‌ای که در گویش کردی کلهری رواج دارند بررسی و وزن آنها با دو نوع وزن که در ترکی و فارسی دیده می‌شود مقایسه می‌شود. ویژگی مشترک این دو نوع شعر، شفاهی بودن آنها است و اینکه جزء اشعاری محسوب می‌شوند که سینه به سینه نقل شده‌اند و شاعر مشخصی نداشته‌اند. در ابتدا وزن هجایی بیت‌ها بررسی و سپس بعد از بررسی وزن شعر عامیانه فارسی مشخصات وزن شعر عامیانه تکیه‌ای-هجایی کردی ارائه خواهد شد.

۳-۲-۱- وزن بیتها

بیتها داستانهای فولکلوریک‌اند که از گذشته‌های دور سینه به سینه نقل شده‌اند. موضوعات بیتها همه انواع ادبی از جمله مسائل دینی و عرفانی، حماسی، رزمی و تاریخی، داستانهای مهیج عاشقانه و وصف طبیعت شامل می‌شود. در بعضی موارد سرایندگان بیتها شناخته شده‌اند و در بعضی موارد نیز نشانه‌ای از سرایندگان این اشعار در دست نیست (پرهیزی، ۱۳۸۵: ۶۰).

در گویش کلهری، بیتها بیشتر به تک بیت‌های عاشقانه، توصیفی و ... اطلاق می‌شود که اکثراً در سنت شعرخوانی «هوره» و یا «مور» (عموماً در مجلس ترحیم) خوانده می‌شوند. اکثر بیت‌هایی که در کردی کلهری مشاهده شده‌اند، اشعار ده‌هجایی‌اند.

وزن این اشعار وزن هجایی است. مصراع‌های این اشعار از تعداد هجاهای مساوی تشکیل می‌شود. در اینجا تنها تعداد هجاهای موزون بودن شعر را تضمین نمی‌کند بلکه در این اشعار تکیه وزنی وجود دارد که در جایگاه خاصی قرار می‌گیرد. در واقع تعداد هجا و جایگاه تکیه وزنی، وزن این اشعار را تشکیل می‌دهد.

در بیت‌ها مانند سایر اشعار هجایی، اجزای تشکیل‌دهنده وزن در ابتدا مصرع، سپس شطر و در مرحله بعدی پایه‌ها است. از آنجا که تاکنون تحقیق کاملی در مورد نوع شکل‌گیری پایه در زبان کردی (و به تبع گویش کلهری) صورت نپذیرفته است، در اینجا فقط بر اساس شواهد وزنی در شعر و جایگاه تکیه‌ها، پایه‌ها تعیین می‌شود.

شعر شیوه بیت^۱ در کردی کلهری، عموماً شعری ده هجایی است که در هر مصرع یک تکیه وزنی ثابت و یک تکیه وزنی ثانوی وجود دارد. تکیه وزنی در واقع تکیه‌ای است که به اقتضای وزن در شعر به وجود آمده است. در مقابل تکیه وزنی، تکیه دستوری یا تکیه زبانی نیز وجود دارد. یعنی همان تکیه‌ای که هر کلمه دارا است. در زبان کردی نیز همچون زبان فارسی تکیه زبانی بر روی هجای پایانی هر کلمه قرار می‌گیرد. تکیه وزنی ثابت در شعر ده‌هجایی بیت بر روی هجای پنجم قرار می‌گیرد. یعنی تقسیم‌بندی هجایی در بیت به صورت ۵+۵ است. در شعر هجایی علاوه بر تکیه ثابت در هر مصرع، تکیه ثانوی هم وجود دارد. در واقع محل تکیه ثابت وزنی، مرز شطر و محل تکیه ثانوی، مرز پایه را تعیین می‌کند. برای تشخیص وزن شعر در شعر هجایی و یا تکیه‌ای-هجایی نیز تعیین محل تکیه ثابت اهمیت دارد. زیرا مرز شطر را نشان می‌دهد و وزن شعر را بر اساس آن می‌توان تعیین کرد. به طور مثال تقطیع بیت زیر بررسی می‌شود:

^۱ - بیت‌ها داستانهای فولکلوریک‌اند که از گذشته‌های دور سینه به سینه نقل شده‌اند. موضوع‌های بیت‌ها همه انواع ادبی را از مسائل دینی و عرفانی و حماسی و رزمی و تاریخی گرفته تا داستانهای مهیج عاشقانه و وصف طبیعت شامل می‌شود. در بعضی موارد سرایندگان بیتها شناخته شده‌اند و در بعضی موارد نیز نشانه‌ای از سرایندگان این اشعار در دست نیست. (پرهیزی ۱۳۸۵: ۶۰)

در اینجا هر خط تیره نمایانگر یک هجا و یک خط عمودی مرز پایه و دوخط عمودی مرز شطر را نشان می‌دهند.

هەر سه‌ور بێ جهخت مه‌یو له تآلهم

به‌دبه‌ختی به‌ختم په‌خشه له تآلهم

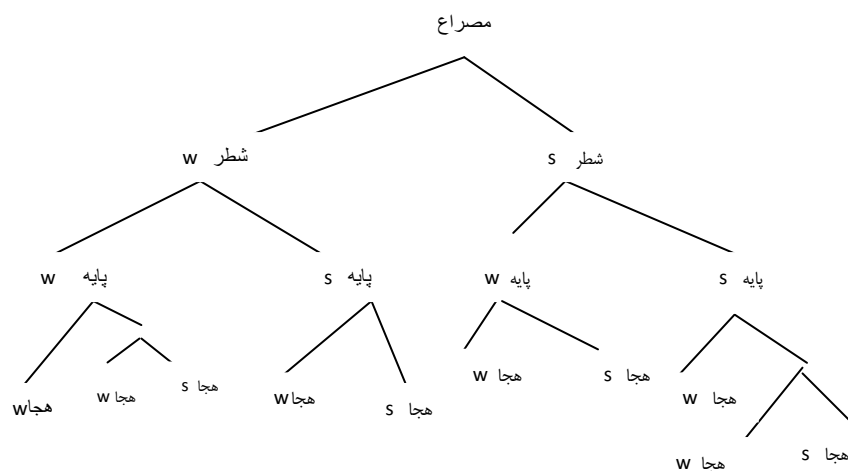
Badbaxti baxtəm pax[ʃa la ?āllam

— — — | — — || — — | — — —

Har sawrə bē jaxt mayu la tāllam

— — — | — — || — — | — — —

آنچه قابل توجه است این مسئله است که مرز شطر در شعر هجایی منطبق بر مرز کلمه است. ولی مرز پایه لزوماً منطبق بر مرز کلمه نیست. در واقع نوع قرارگرفتن پایه‌ها در شطر، وزن را تغییر نمی‌دهد. آنچه ساخت وزنی را در شعر هجایی تغییر می‌دهد نوع قرار گرفتن شطرها است. نمایش وزنی بیت بالا بر روی نمودار درختی به صورت زیر خواهد بود:

Bad bax ti bax təm pax [ʃa la ?ā llam

نمودار ۲- نمودار وزنی بیت (به‌دبه‌ختی به‌ختم...)

قواعد مطابقه بیت:

- مرز شطر منطبق بر مرز کلمه است.
- هر شطر دارای دو پایه است.
- مرز پایه لزوماً منطبق بر مرز کلمه است (در اینجا مرز پایه بر مرز کلمه منطبق است).
- در هر مصرع پایه‌ها در شطر اول به صورت ۲+۳ و در شطر دوم به صورت ۳+۲ قرار می‌گیرند.

۴- وزن تکیه‌ای - هجایی

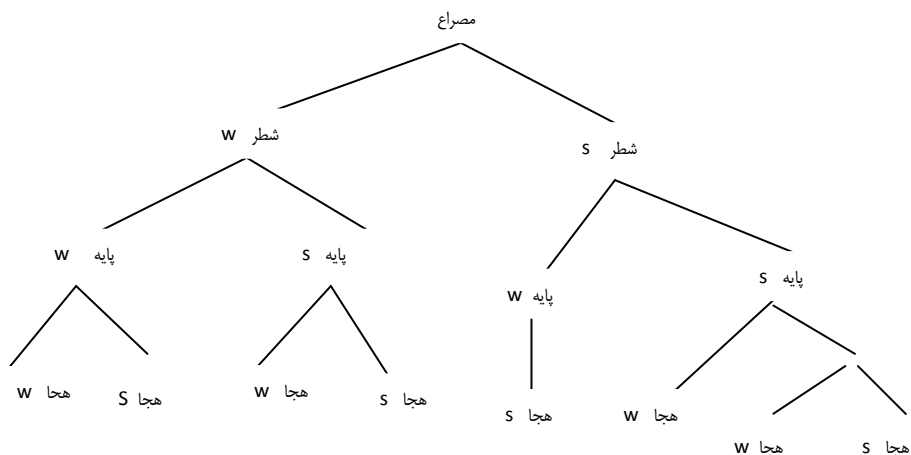
۴-۱- وزن تکیه‌ای - هجایی در اشعار عامیانه فارسی

طیب‌زاده (۱۳۸۲) ساختار وزنی اشعار عامیانه را تکیه‌ای - هجایی می‌داند. همانطور که ذکر شد پایه‌های وزن تکیه‌ای - هجایی براساس تقابل میان هجاهای بی‌تکیه (ضعیف) و تکیه‌بر (قوی) پدید می‌آید. مهم‌ترین مسئله در تعیین وزن شعر عامیانه مشخص کردن پایه‌ها و شطرهای آن است. پایه کوچک‌ترین واحد وزنی در شعر عامیانه است که خود مرکب از یک یا چند هجا است. هجاهای پایه با یک تکیه یا ضرب قوی گرد هم می‌آیند و به پایه موجودیت می‌بخشند. از کنار هم قرار گرفتن پایه‌ها شطر پدید می‌آید البته گاهی خود یک پایه به تنهایی یک شطر است، اما در غالب موارد هر شطر مرکب از دو پایه است. ضرب قوی روی آخرین پایه شطر قرار می‌گیرد و مکث نسبتاً بلندی که به دنبال می‌آید، از جمله اسباب شکل دادن شطرها است. از کنار هم قرار گرفتن شطرها، بزرگترین واحد وزنی شعر عامیانه یعنی مصراع پدید می‌آید. به اعتقاد وی تعیین پایه‌ها در شعر عامیانه از طریق قرائت متداول این شعر و مشخص کردن مکث‌های بلند و کوتاه میان هجاهای مصراع صورت می‌گیرد. تعیین پایه‌ها در این شعر بیشتر مانند تعیین پایه‌ها در وزن تکیه‌ای آلمانی یا انگلیسی است و نه مثل افاعیل عروضی در شعر عربی و یا شعر فارسی رسمی. به این معنا که در وزن آلمانی و انگلیسی مهم‌ترین معیار برای تعیین پایه‌ها شنیدار است؛ اما در شعر عروضی فارسی علاوه بر شنیدار از نوشتار هم می‌توان بهره جست، زیرا وضع مصوت‌های کوتاه و بلند در نوشتار فارسی، اگر نه به طور کامل، اما آنقدر که مبنای تقطیع قرار گیرد مشخص است. یکی از تفاوت‌های مهم میان وزن شعر عامیانه فارسی و وزن انگلیسی رسمی در این است که محل تکیه در پایه‌های شعر عامیانه فارسی قابل پیش‌بینی است؛ در این شعر هجای تکیه‌بر ممکن است در آغاز یا میان یا پایان پایه قرار گیرد. ویژگی شعر عامیانه فارسی از حیث قابل پیش‌بینی بودن تکیه در پایه‌های آن سبب می‌شود که بتوان به راحتی آن را ضرب گرفت. اما صرفاً با تکیه بر تقطیع پایه‌ها نمی‌توان تشابه وزنی را میان مصراع‌هایی که اجزای یک قطعه شعر را تشکیل می‌دهند و هم‌وزن هستند، نشان داد. بلکه نمایش وزن در اشعار عامیانه باید مبتنی بر واحد وزنی بزرگتری یعنی شطر باشد. با تقطیع اشعار به شطرها تشابه وزنی مصراع‌های هم‌وزن کاملاً نمایانده می‌شود.

به طور مثال در زیر نمایش وزنی یک قطعه شعر کودکانه فارسی را بر روی نمودار وزنی ملاحظه

می‌کنید:

اتل متل تول متل
پنجه به شیرمال شکر

a tal ma tal tu le ma tal

نمودار ۳- نمودار وزن تکیه‌ای- هجایی شعر عامیانه فارسی

۲-۴- وزن تکیه‌ای- هجایی در اشعار عامیانه کردی

اشعار عامیانه در زبان کردی کله‌ری همانند بسیاری از زبان‌های دیگر در موارد گوناگون مانند اشعار کودکانه، لالایی‌ها، در مراسم گوناگون و... به کار می‌رود. از ویژگی‌های اشعار عامیانه این است که وزن این اشعار را کودکان و مردم بی‌سواد به راحتی یاد می‌گیرند. محتوا یا مضمون آنها معمولاً جدی نیست و گویی فقط قصد ایجاد فضا و تصاویر با استفاده از وزن است. سراینده‌گان این اشعار نامعلوم‌اند. معمولاً چون این اشعار ثبت نشده‌اند، عمر کوتاهی دارند و با گذشت یکی دو نسل از خاطره‌ها محو می‌شوند و اثری از آنها بر جای نمی‌ماند (طیب زاده، ۱۳۸۲: ۳۹).

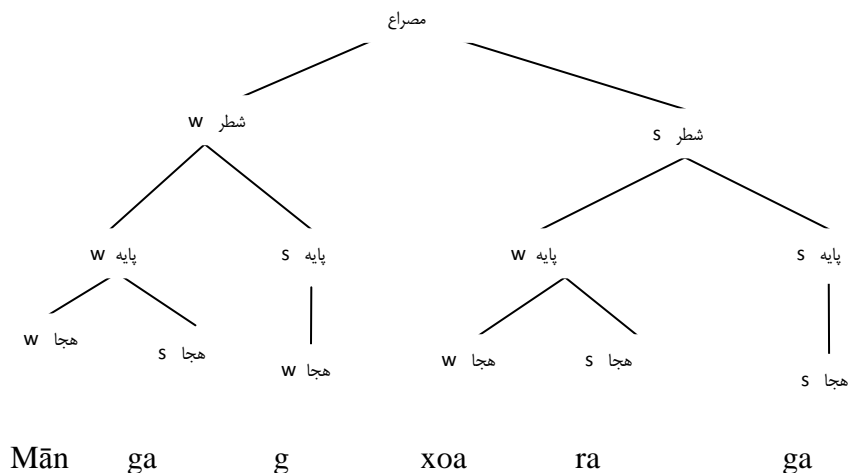
در واقع به نظر می‌رسد با اینکه وزن این اشعار به میزان زیادی همانند وزن هجایی است ولی وزن اشعار عامیانه گرایش به وزن تکیه‌ای- هجایی دارد. زیرا بر عکس شعر هجایی در اینجا در برخی اشعار به مواردی برخورد می‌کنیم که مرز شطر و مرز کلمه منطبق نیستند.

در شعر تکیه‌ای- هجایی تساوی هجاها و جایگاه تکیه وزنی ایجاد وزن می‌کند. در واقع در این نظام وزنی، آنچه اهمیت دارد ساخت موسیقایی وزن است و تکیه وزنی تنها به اقتضای وزن جای خود را می‌یابد و هیچ محدودیت نحوی بر جایگاه تکیه وزنی حاکم نیست. به طور مثال به اشعار عامیانه زیر دقت کنید، تکیه‌های وزنی یعنی مرز شطر و مرز پایه در میان کلمه نیز دیده می‌شود:

māngaga xoaraga
 ---||---
 Kākam nayda rr̄yaga
 --||---

مانگه گه خوره گه (۳+۳)

کاکم نه‌یده رِئه گه (۳+۴)

نمودار ۴- نمودار وزنی شعر تکیه‌ای-هجایی کردی

۵- نتیجه‌گیری

همانطور که ملاحظه شد دو نوع از اوزانی که در کنار وزن عروضی در اشعار رایج در ایران وجود دارد، وزن تکیه‌ای-هجایی و وزن هجایی است. در اینجا پس از بررسی وزن هجایی در اشعار ترکی آذری و وزن تکیه‌ای-هجایی در اشعار عامیانه فارسی، مشاهده شد که در اشعار کردی هر دو نوع این اوزان دیده می‌شوند. در واقع در بررسی وزن این اشعار به این مسئله پی‌می‌بریم که از نظر شکل‌گیری وزن بر اساس تساوی تعداد هجا و جایگاه تکیه وزنی با طیفی روبروایم که در یک سمت این طیف، وزن هجایی قرار دارد که نمود آن در شعر هجایی ترکی و کردی قابل ملاحظه است. این نوع وزن قواعد سخت‌تری نسبت به وزن تکیه‌ای-هجایی دارد. زیرا در تعیین مرز شطر باید تطابق با مرز کلمه نیز در نظر گرفته شود. در سوی دیگر این طیف وزن تکیه‌ای-هجایی قرار دارد که قواعد آن در تعیین مرز شطر به پیچیدگی وزن هجایی نیست. همانطور که دیدیم در این وزن لزومی مبنی بر تطابق مرز شطر و مرز کلمه وجود ندارد.

منابع

- احمد، امر(۱۳۸۹). «وزن شعر عامیانه کردی و جایگاه آن در ادبیات نوشتاری در مقایسه با وزن شعر عامیانه فارسی»، *وزن شعر فارسی از دیروز تا امروز: مجموعه سخنرانی‌های نخستین هم‌اندیشی وزن شعر فارسی و اشعار ایرانی*، تهران: نشر آثار فرهنگستان زبان و ادب فارسی. ۲۲۳-۲۴۲.
- پرهیزی، عبدالخالق(۱۳۸۵). *وزن شعر کردی*، تهران: کتاب زمان.
- ضیامجیدی، لیلا(۱۳۸۸). *دو نوع وزن در اشعار ترکی شهریار: پژوهشی بر اساس نظریه وزنی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بوعلی سینا: همدان.
- طیب زاده، امید(۱۳۸۲). *تحلیل وزن شعر عامیانه فارسی*، تهران: نیلوفر.
- طیب زاده، امید(۱۳۸۶). «ساخت وزنی و تکیه واژه در فارسی: پژوهشی بر اساس نظریه وزنی»، *مجله زیاتشناسی* س ۲۲، ش ۲.
- طیب‌زاده، امید(۱۳۸۹). «دو نوع وزن در زبان فارسی: تفاوت‌های رده-شناختی و شباهت‌های تاریخی»، *وزن شعر فارسی از دیروز تا امروز: مجموعه سخنرانی‌های نخستین هم‌اندیشی وزن شعر فارسی و اشعار ایرانی*، تهران: نشر آثار فرهنگستان زبان و ادب فارسی. ۱۲۳-۱۳۶.
- Hays, B.(1988) "Metrics and Phonological Theory". *Linguistics*. Vol.2. 220-249.
- Mazaleyrat, J.(1974). *Elements de métrique Française*. Paris :Colin.

س (س ا ا
